

RAPPORT 2023
Ulrika Lorentzi

Om rutavdraget avskaffas

Landsorganisationen i Sverige

www.lo.se

© Landsorganisationen i Sverige 2023

Text: Ulrika Lorentzi

Omslag: Pushing Buttons, www.pushingbuttons.se

Foto omslag: Unsplash, Blake Cheek

Grafisk form: Pushing Buttons, www.pushingbuttons.se

Tryck: Bantorget Grafiska AB, Stockholm 2023

ISBN 978-91-566-3587-8

LO 23.01 500

Innehåll

Sammanfattning	5
Om rutavdraget	7
Ojämnt avdrag	9
Undergräver offentligt finansierad välfärd	11
Arbetstagare inom rutsektorn	13
Anställda i rutsubventionerade företag enligt SCBs yrkesregister	14
Rutavdraget som arbetsmarknadsåtgärd missar målgruppen	17
Exploatering och arbetslivskriminalitet i rutsubventionerade yrken	18
Vad händer om rutavdraget avskaffas?	21
Skulle den svarta arbetsmarknaden växa?	22
Alternativ arbetsmarknad för arbetstagare i rutsektorn	23
Referenslista	25

Sammanfattning

Rutavdraget innebär att den som köper hushållsnära tjänster, till exempel städning, trädgårdsarbete, flyttjänster och omsorg, kan göra avdrag från sin skatt för halva arbetskostnaden. Statens kostnad för avdraget har ökat varje år. År 2022 betalade staten ut 7,4 miljarder kronor.

Rutavdraget är ojämnt fördelat. Nästan hälften av utbetalningarna går till den tiondelen av befolkningen som har de högsta inkomsterna. Ju högre inkomst en person har, desto större sannolikhet att personen använder rutavdrag, och gör större avdrag. Avdraget är även ojämnt fördelat över landet. Flera forskare varnar för att rutavdraget undergräver offentligt finansierad omsorg fördelad efter behov, som äldreomsorg och barnomsorg. En sådan utveckling skulle öka klyftorna i samhället.

De som argumenterar för rutavdraget, bland annat nuvarande regeringspartierna Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna samt deras stödparti Sverigedemokraterna, hävdar att avdraget gör svart arbete vitt, har gjort det möjligt för personer med kort utbildning att gå från bidrag till arbete och bidragit till integration av utrikesfödda kvinnor.

Denna rapport visar att rutavdraget inte är en träffsäker åtgärd för något av detta. Den svarta städmarknaden lever kvar parallellt och är sammanblandad med en växande vit marknad. Kortutbildade, det vill säga med högst grundskoleutbildning, utgör 15–20 procent av de sysselsatta i rutnischade företag. Det är en mycket lägre andel än inom till exempel övrig lokalvård, där andelen är över 30 procent. Omkring två tredjedelar av de sysselsatta i rutsektorn har utländsk bakgrund, men en stor andel var inte skrivna i Sverige innan de fick jobb. De är arbetskraftsinvandrare, som har flyttat till Sverige för att arbeta i rutbranschen. För den tänkta målgruppen kortutbildade flyktingkvinnor är det tre gånger vanligare att få jobb inom övrig lokalvård än inom rutföretag.

Vad skulle hända om rutavdraget avskaffas? De problem som rutavdraget skapar skulle försvinna, det vill säga en ojämn fördelning av våra gemensamma resurser och att välfärden på sikt urholkas. Däremot går det inte att säkert veta hur marknaden för hushållsnära tjänster skulle påverkas. Förmodligen skulle privatpersoners köp av ruttjänster minska.

7,4

Så många miljarder var statens kostnad för rutavdraget 2022.

Kanske kommer en del arbetsgivare köpa ruttjänster till sina anställda som personalförmån, som innan rutavdraget infördes. Det skulle troligen öka efterfrågan på tjänster från seriösa arbetsgivare i branschen. Köp av svarta ruttjänster kan öka, men den svarta marknaden har minskat i flera branscher på senare år, bland annat på grund av minskad konthantering men också förändrade normer.

Att kombinera ett avskaffat rutavdrag med utbildningssatsningar, till exempel utbildningar till vårdbiträde, barnskötare och undersköterska samt språkutbildning, är smart både för individen och samhället.

Om efterfrågan på hushållsnära tjänster minskar riskerar arbetstagare i rutsektorn att förlora jobbet. Det finns dock en stor efterfrågan på arbetstagare i sektorer med liknande arbetsuppgifter, bland annat äldreomsorg och barnomsorg. Att kombinera ett avskaffat rutavdrag med utbildningssatsningar, till exempel utbildningar till vårdbiträde, barnskötare och undersköterska samt språkutbildning, är smart både för individen och samhället. Den anställde får ett jobb med bättre lön och möjlighet till utveckling. Samhället får välfärdsarbetare som utför omsorgsarbete som det finns behov av.

Om rutavdraget

Skattereduktion för hushållsnära tjänster, det så kallade rutavdraget, innebär att den som köper hushållsnära tjänster kan göra avdrag från sin skatt för halva arbetskostnaden. Hushållsnära tjänster är bland annat städning, tvätt i hemmet samt omsorg om barn och äldre. Taket för hur mycket avdrag en person får göra är 75 000 kronor per år, givet att personen har så mycket skatt att dra av.¹

Det ser ut som den nya högerkonservativa regeringen kommer behålla rutavdraget. I regeringsförklaringen 2022 och Tidöavtalet nämns inte rutavdraget. Av statsbudgeten 2023 framgår att posten husavdrag förväntas öka med 600 miljoner kronor per år de närmaste tre åren, men utan kommentarer. Regeringspartierna och Sverigedemokraterna har i tidigare ställningstaganden sagt att de vill ha kvar rutavdraget och utveckla det. Partierna argumenterar för att rutavdraget har gjort svart arbete vitt, har gett fler möjlighet till egen försörjning och bidragit till integration då utrikesfödda kvinnor har gått från bidrag till arbete. Dessa argument granskas i den här rapporten.

Den privatfinansierade skattesubventionerade hushållsnära sektorn har vuxit stadigt sedan rutavdraget infördes. År 2022 betalade staten ut 7,4 miljarder kronor i rutavdrag. Det innebär att Sverige år 2022 hade en rutsubventionerad sektor med en omsättning på nästan 15 miljarder kronor. I diagram 2.1 nedan visas utvecklingen av statens kostnad för rutavdrag från 2013 till 2022.

5 325 kr

Statens genomsnittliga kostnad för rutavdrag år 2022 per person som tjänar 83 000 kronor i månaden eller mer.

¹ När rutavdraget infördes 1 juli 2007 var taket 50 000 kronor. Det sänktes 2015 till 25 000 kronor för de som inte fyllt 65 år. Taket höjdes igen till 50 000 kronor 1 juli 2019, efter att riksdagen antagit Moderaternas och Kristdemokraternas budgetreservation. Som en del av Januariavtalet höjdes taket till 75 000 kronor 1 januari 2021.

Statens kostnad för rutavdrag 2013–2022

Diagram 2.1

Miljarder kronor

Källa: Skatteverket.

Rutavdraget används framför allt till städning. Över två tredjedelar av rutavdragen, 68 procent år 2022, går till städtjänster. Därefter kommer trädgårdstjänster som står för 16 procent år 2022 och flyttjänster som står för 10 procent. Barnpassning står för 1 procent av avdragen. Övriga nio tjänster som ger rätt till rutavdrag, det vill säga annan omsorg (främst av äldre och funktionsnedsatta), matlagning, möblering, reparation av vitvaror, snöskottning, textil och klädvård, tillsyn av bostad, transport av bohag och lösöre till försäljning och återanvändning samt tvätt vid tvättinrättning, står för totalt 3 procent av kostnaden för rutavdrag 2022.

Kostnad för olika kategorier av rutavdrag 2017–2022

Tabell 2.1

Miljoner kronor

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Städning	3411	3707	4094	4163	4715	5027
Trädgårdsarbete	688	701	854	1039	1161	1152
Flyttjänster	417	444	501	557	738	773
IT tjänster	50	74	101	172	194	176
Barnpassning	51	50	55	43	49	70
Övrigt	73	103	102	98	174	198

Källa: Skatteverket.

Ojämnt avdrag

Rutavdragets är konstruerat så att personer som tjänar mer pengar har möjlighet att få större skatteavdrag. Det beror både på att de i allmänhet har pengar över till att köpa hushållsnära tjänster och på att de betalar så pass mycket skatt att de kan göra avdraget. Nästan hälften av de resurser som staten betalar ut i rutavdrag går till den tiondelen av befolkningen som har de högsta inkomsterna.² I diagram 2.2 nedan framgår hur stor kostnad staten har för rutavdrag per person i olika inkomstklasser. Det visar att ju högre inkomst en person har desto större sannolikhet är det att personen använder rutavdrag, och gör större avdrag.

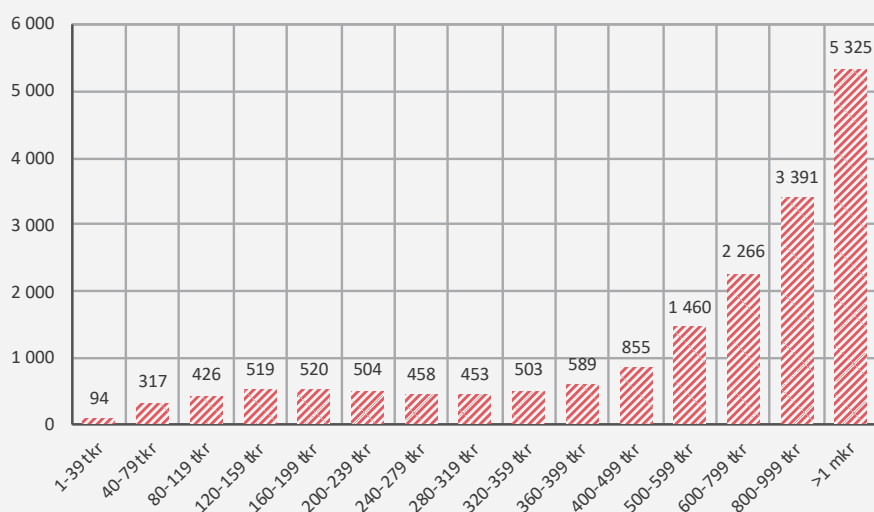

Nästan hälften av de resurser som staten betalar ut i rutavdrag går till den tiondelen av befolkningen som har de högsta inkomsterna.

Statens kostnad för rutavdrag per person i olika inkomstklasser, 2020

Diagram 2.2

Kronor

Källa: SCB och egna beräkningar.

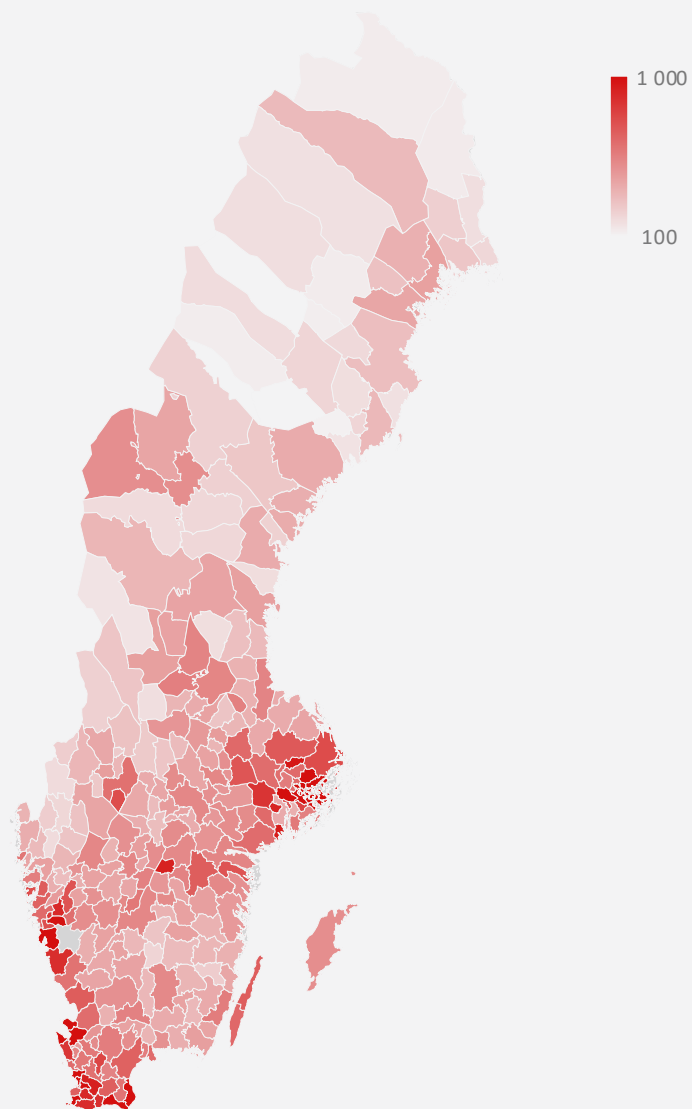
Rutavdraget är även ojämnt fördelat över landet. Över en tredjedel av utbetalningarna går till Stockholms län. Skåne och Västra Götaland ligger därefter. I resten av Sverige är utbetalningarna relativt små. I diagram 2.3 nedan syns den genomsnittliga användningen av rutavdrag per invånare i landets olika kommuner.

² Rickne, Johanna (2019) SNS Analys nr 56. *Kvinnor med flyktingbakgrund i rutsubventionerade företag*

Snittanvändning av rutavdrag per invånare, uppdelat på kommuner, 2022

Diagram 2.3

Snittköp per invånare

Källa: Skatteverket och egna beräkningar.

I tabell 2.2 listas de kommuner som har allra högst användning av rutavdrag per invånare. Det är framför allt förortskommuner till storstäder, som Danderyd, Lidingö och Vellinge. Listan med kommuner med allra minst rutavdrag per invånare toppas av i kommuner i norra Sverige, Åsele, Dorotea och Sorsele.

Topp 10	Kr per invånare	Botten 10	Kr per invånare
Danderyd	3698	Åsele	86
Lidingö	2715	Dorotea	96
Vellinge	2339	Sorsele	97
Lomma	1994	Bjurholm	111
Täby	1975	Malå	122
Nacka	1814	Vilhelmina	128
Vaxholm	1755	Kiruna	129
Båstad	1586	Arvidsjaur	130
Höganäs	1470	Pajala	132
Sollentuna	1443	Älvdalen	161

Källa: Skatteverket och egna beräkningar.

Undergräver offentligt finansierad välfärd

Flera forskare varnar för att rutavdraget undergräver offentligt finansierad omsorg fördelad efter behov.³ I takt med att den offentligt finansierade välfärden i allt högre utsträckning organiseras som en marknad har gränsen mellan offentligt finansierad välfärd och privat finansierad marknad luckrats upp. De tjänster som berättigar till rutavdrag, som städning, inköp, tvätt, personlig omsorg och barnpassning, överlappar insatser som utförs av hemtjänsten och barnomsorgen. Det är två olika, delvis skattefinansierade, system för samma hjälp som krockar:

1. En generell välfärd med kommunalt finansierad äldreomsorg och barnomsorg där dina behov avgör vilken hjälp du får.
2. Ett marknadssystem som staten subventionerar med halva priset, där din betalningsförmåga avgör hur mycket hjälp du får.

Rutavdraget leder till en utveckling där det som vi gemensamt beslutat ska vara ett ansvar för välfärden flyttas över till individen och en skattesubventionerad marknad. När mer resursstarka invånare kan lösa sina behov av omsorg med hjälp av skattesubventionerade ruttjänster minskar deras intresse av att garantera en offentligt finansierad omsorg av hög kvalitet, och därmed även det politiska trycket att bidra med mer resurser till välfärden.

³ Erlandsson, S., Storm, P., Stranz, A., Szebehely, M., & Trydegård, G.-B. (2013). "Marketising trends in Swedish eldercare: competition, choice and calls for stricter regulation." i G. Meagher, & M. Szebehely, Marketisation in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences (pp. 23–85). Stockholm: Stockholm University. Department of Social Work
Blomqvist, Paula (2016) "NPM i välfärdsstaten: hotas universalismen?" *Statsvetenskaplig tidskrift* 1/2016
Sirén, Sebastian (2019) *Välfärdspolitik och jämlikhet. Insikter från jämförande socialpolitisk forskning*. LO

Arbetstagare inom rutsektorn

Det är svårt att uppskatta hur många som arbetar inom rutsubventionerade yrken. De uppskattningarna av antalet arbetstagare som finns varierar stort. Almega och Handels utredningsinstitut uppskattar att rutsektorn 2018 sysselsatte sammantaget mer än 50 000 personer⁴. Riksrevisionen identifierar ungefär 24 000 personer som 2017 hade en årsinkomst som överstiger en månadslön från ett företag som har ett rutbelopp som uppgår till minst 50 procent av de anställdas löner, ett så kallat starkt rutnischat företag⁵. Professor Johanna Rickne ringar in att antalet personer som hade en inkomst som motsvarar en heltidstjänst från ett starkt rutnischat företag var drygt 2 500 personer 2015⁶.

Att det är så svårt att uppskatta antalet arbetstagare i sektorn beror på flera saker. Många av de som arbetar i rutbranschen är visstidsanställda och arbetar deltid, eller är egenföretagare med enskild firma, ofta med mycket låga inkomster. Deras inkomster från ett rutsubventionerat yrke är låga och osäkra. Dessutom kombinerar en stor andel av företagen som utför rutsubventionerade tjänster detta med annan verksamhet, till exempel hemtjänst eller städning av lokaler. De som arbetar i dessa företag är endast delvis anställda inom rutsubventionerad sektor och arbetar även med annat. Det finns ingen information i svenska registerdata som kan visa exakt vilka löner som har finansierats med rutavdrag.

Företag som tar emot rutavdrag kan beskrivas som tre olika grupper med olika hög subventioneringsgrad:

- Alla företag som tar emot rutavdrag
- Rutnischade, rutavdraget finansierar mer än 20 procent av verksamheten,
- Starkt rutnischade, rutavdraget finansierar mer än 50 procent av verksamheten.

⁴ Almega/HUI (2020) RUT-AVDRAGET, En utvärdering av RUT-avdragets offentligfinansiella konsekvenser.

⁵ Riksrevisionen (2020) Rutavdraget - Konsekvenser av reformen (RiR 2020:02).

Endast 3 000 personer hade en årsinkomst motsvarande en heltidslön för en städare.

⁶ Rickne (2019)

18 408 kr

Genomsnittlig faktiskt månadslön för kvinnor anställda som övrig hemservicepersonal 2021. Faktiskt månadslön beräknas genom att genomsnittlig månadslön för heltid räknas ned med genomsnittlig tjänstgöringsgrad i procent.

Ungefär hälften av de sysselsatta i rutnischade eller starkt rutnischade företagen har en årsinkomst från företaget som är mindre än en månadslön för ett enkelt jobb och kan därmed inte ses som etablerade arbetstagare i sektorn. Drygt en fjärdedel har en årsinkomst motsvarande en och sex månadslöner och kan ses som begränsat etablerade. Då återstår en fjärdedel av arbetstagarna i rutnischade eller starkt rutnischade företag som har en årsinkomst motsvarande minst sex månadslöner och som kan ses som etablerade. Av de etablerade är det mindre än hälften som har en årslön som motsvarar ett heltidsjobb.

Under 2015 var det 4 222 personer som hade en heltidslön för ett enkelt jobb från ett rutnischat företag, och 2 512 personer från ett starkt rutnischat företag. Detta kan tyckas som låga antal, men de bör ses utifrån det faktum att de rutnischade företagen har ett relativt stort antal sysselsatta vars inkomster inte når upp till genomsnittet för en heltid på ett enkelt jobb.⁷

Anställda i rutsbventionerade företag enligt SCBs yrkesregister

Ett sätt att få uppgifter om anställda i rutsbventionerade företag är att använda SCBs yrkesregister⁸. Det registret innehåller de personer som finns med i arbetsgivardeklarationer från november varje år och har en lön för den månaden som överstiger 99 kronor. Även företagare som driver sitt bolag som aktiebolag och får lön från företaget ingår. Däremot finns inte enskilda näringsidkare med. Enskilda näringsidkare utgör tre av fyra företag inom rutsektorn och denna företagsform har ofta ägaren som enda sysselsatt person. Även om registret alltså inte innehåller alla som arbetar i rutsektorn ger den en bild av de som är anställda av ett företag i sektorn.

I SCBs yrkesregister kategoriseras yrken efter standarden för svensk yrkesklassificering 2012 (SSYK 2012). Den yrkesklassificering där arbete i hushållsnära tjänster ingår är SSK 9119 Övrig hemservicepersonal med flera. I klassificeringen ges följande exempel på arbetsuppgifter: Handlar, lagar mat, städar och passar barn m.m. Antalet anställda inom SSK 9119 var i senaste mätningen 4 781, varav 4 029 kvinnor och 752 män (2020). Yrkesregistret innehåller information om den här gruppen, som lön, arbetstid, utbildningsnivå, geografisk fördelning och födelseland.

Det är troligt att personer med yrkesklassificeringen Övrig hemservicepersonal med flera är anställda i starkt rutnischade företag, medan personer anställda i företag som har en mindre andel av sin verksamhet finansierad av rutavdrag får en annan klassificering.

LÖN

Övrig hemservicepersonal har en genomsnittlig månadslön på 23 600 kronor (2021).⁹ Om man även tar hänsyn till tjänstgöringsgraden har övrig

⁷ Rickne (2019) s.5f

⁸ Uppgifterna avseende anställda redovisas för de personer inom åldersgruppen 16–64 år som klassats som förvärvsarbetande enligt den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken (RAMS). Klassificeringen av förvärvsarbetande baseras huvudsakligen på de månatliga arbetsgivardeklarationerna på individnivå (AGI) från Skatteverket. För att klassificeras som förvärvsarbetande ska personen ha fått en lön i november som överstiger 99 kronor eller bedriva aktiv näringsverksamhet. Därutöver ska personen vara folkbokförd i Sverige den 31 december och vara mellan 16 och 74 år. Även de som varit tillfälligt frånvarande under mätperioden, t.ex. på grund av sjukdom eller föräldraledighet, ingår. Som anställd räknas också företagare som driver sitt bolag som aktiebolag.

⁹ SCB Lönestrukturstatistiken

hemservicepersonal mycket låg genomsnittlig faktisk månadslön. För kvinnor anställda som övrig hemservicepersonal är den genomsnittliga faktiska månadslönen 18 408 kr (2021).

UTBILDNINGSNIVÅ

I diagram 3.1 visas utbildningsnivå för personer som ingår i kategorin Övrig hemservicepersonal med flera, i SCBs yrkesregister. En femtedel har som högst förgymnasial utbildning. Nästan hälften, 44 procent, har en gymnasial utbildning och 30 procent har en högskoleutbildning.

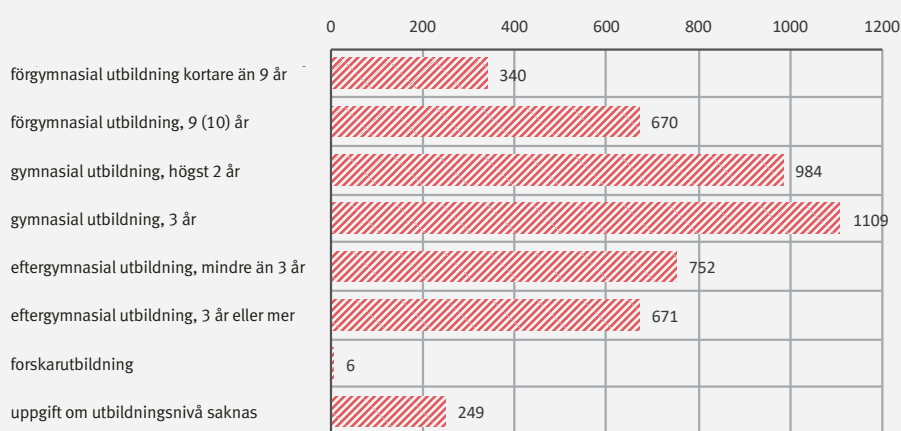

Nästan hälften, 44 procent, har en gymnasial utbildning och 30 procent har en högskoleutbildning.

Utbildningsnivå för anställda i "SSYK 9119 Övrig hemservicepersonal med flera", 2020

Diagram 3.1

Antal

Källa: SCB Yrkesregistret.

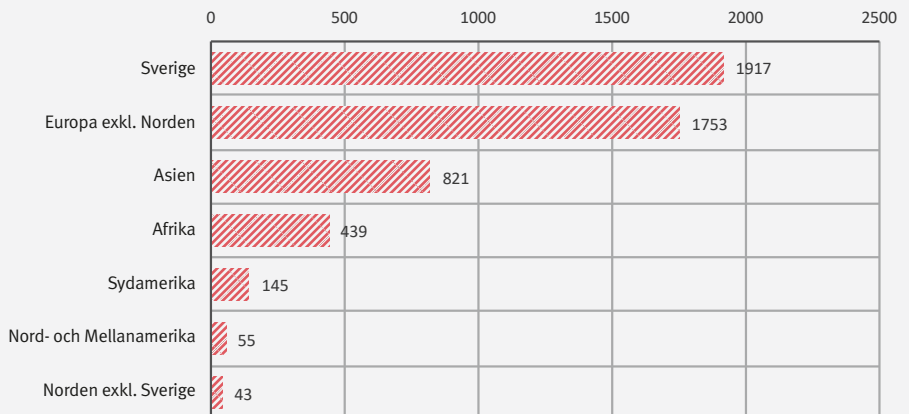
FÖDELSELAND

En stor andel av de som arbetar i rutsektorn är utlandsfödda. År 2020 var 35 procent av de som är anställda som övrig hemservicepersonal födda i Sverige. Nästan lika stor andel var födda i Europa utanför Norden. I huvudsak är detta EU-migranter från länder i östra Europa. Därefter kommer födda i Asien, 16 procent. I diagram 3.2 nedan redovisas antal personer efter födelseland.

Födelseland för anställda i "SSYK 9119 Övrig hemservicepersonal med flera", 2020

Diagram 3.2

Antal

Källa: SCB Yrkesregistret.

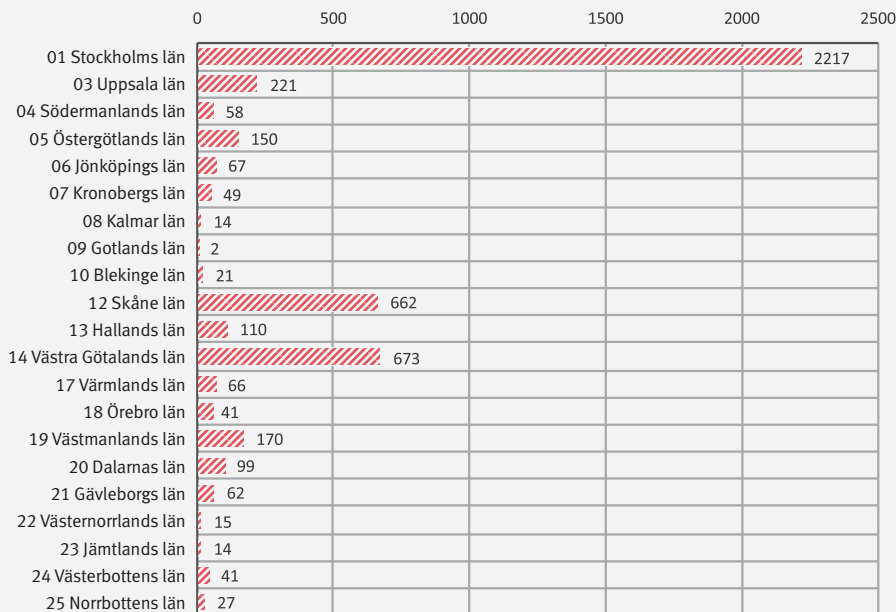
Ungefär hälften av de anställda, 2 217 personer, arbetar i Stockholms län.

GEOGRAFISK FÖRDELNING

Rutavdraget är mycket ojämnt fördelat över landet. Det innebär även att antalet anställda i sektorn är ojämnt fördelat. I diagram 3.3 nedan visas antal anställda inom övrig hemservice uppdelat på län år 2020. Ungefär hälften av de anställda, 2 217 personer, arbetar i Stockholms län. I Västra Götaland respektive i Skåne arbetar ungefär en sjundedel av hemservicepersonalen i landet, 673 respektive 662. Övriga län har få anställda. Rutsektorns koncentration till storstäder innebär att avdraget bidrar till arbetstillfällen där, och inte i övriga landet.

Anställda uppdelat på län i "SSYK 9119 Övrig hemservicepersonal med flera", 2020

Antal

Källa: SCB Yrkesregistret.

Rutavdraget som arbetsmarknadsåtgärd missar målgruppen

Den uttalade målgruppen för rutavdraget som arbetsmarknadsåtgärd är personer som inte har avslutad gymnasieutbildning, det vill säga personer med svag etablering på arbetsmarknaden. På senare år har avdraget även beskrivits som en integrationsåtgärd, i synnerhet för flyktingkvinnor. Flera studier visar att rutreformen missar den tänkta målgruppen.¹⁰

Som framgår i diagram 3.1 ovan har majoriteten av de som är anställda inom hushållsnära tjänster minst en avslutad gymnasieutbildning. Myn-digheten Tillväxtanalys har visat att cirka 50 procent av arbetstillfällena som skapats med hjälp av rutavdraget tillfallit personer med gymnasial utbildning, och 20–25 procent av arbetstillfällena har gått till personer med högskoleutbildning. Kortutbildade, det vill säga med högst grundskoleutbildning, utgör 15–20 procent av de sysselsatta i rutnischade företag. Detta är en mycket lägre andel än inom till exempel övrig lokalvård, där andelen kortutbildade är över 30 procent.

Omkring två tredjedelar av de sysselsatta i rutsektorn har utländsk bakgrund. Det används ibland som ett argument för att rutavdraget skulle vara en bra integrationsåtgärd. Om vi tittar på var de som arbetar i sektorn är födda och varför de kom till Sverige ser vi en annan bild. Den största utlandsfödda gruppen är EU-migranter som kommer till Sverige för att arbeta i sektorn.

¹⁰ Tillväxtanalys (2020) *Skattesubventioner riktade till branscher – vad ger de för sysselsättnings effekter? Rapport 2020:01*, Rickne, Johanna (2021) "Who cleans my house if the government pays? Refugees, low-educated workers, and long-term unemployed in tax-subsidized domestic service firms" *IZA Journal of Labor Policy* (2021) 11:1

”

... avdraget även beskrivits som en integrationsåtgärd, i synnerhet för flyktingkvinnor. Flera studier visar att rutreformen missar den tänkta målgruppen.

**Rutavdraget är snarare
en skattesubvention av
arbetskraftsinvandring än en
effektiv integrationsåtgärd.**

Andelen som börjar arbeta inom rutsektorn utan att vara folkbokförda i Sverige före anställning ökar.¹¹ År 2017 var det 17 procent av de nya rutarbetarna som inte var folkbokförda i Sverige. Även andelen nya rutarbetare som inte var folkbokförda i Sverige året innan de började arbeta har ökat. År 2017 var de 22 procent. I dessa två grupper, som alltså utgör en dryg tredjedel av de som började arbeta inom rutsektorn 2017, är 76 procent födda i ett EU-land utanför Norden och 8 procent födda i övriga Europa. Riksrevisionen skriver: "Det förefaller troligt att denna grupp i stor utsträckning utgörs av arbetskraftsinvandrare, som har flyttat till Sverige för att helt eller delvis arbeta i rutbranschen." (s.37) Riksrevisionen rekommenderar regeringen att beakta den potentiella arbetskraftsinvandringen vid utformningen av åtgärder som syftar till att öka sysselsättningen, i synnerhet bland personer med svag anknytning till arbetsmarknaden.

I en fördjupad studie om EU-migranter inom rutsektorn visar professor Johanna Rickne att hälften av rutföretagen i storstäderna drivs av EU-migranter och de anställer i princip enbart andra EU-migranter.¹² Johanna Rickne har även visat att kvinnor med flyktingbakgrund inte är överrepresenterade inom rutsektorn. Andelen kvinnor med flyktingbakgrund bland sysselsatta inom rutsektorn är ungefär tre procent. Inom andra sektorer, som städning av kommersiella lokaler och hemtjänst, är andelen kvinnor med flyktingbakgrund dubbelt så stor. Det här gäller i synnerhet de kvinnor med flyktingbakgrund som har kort utbildning och därmed står långt från arbetsmarknaden. "Kvinnor med flyktingbakgrund och som också har kort utbildning var tre gånger mer sannolika att sysselsättas inom övrig lokalvård än i företag som specialiserade sig mot rutavdraget."¹³ Rutavdraget är snarare en skattesubvention av arbetskraftsinvandring än en effektiv integrationsåtgärd.

Tillväxtanalys har visat att rutavdrag, precis som andra skattesubventioner av branscher, har svag effekt på antalet nya jobb¹⁴. Myndigheten bedömer att rutreformen under perioden 2010 till 2015 har bidragit till cirka 8 500 jobb (helårsekvivalenter) till en kostnad på mellan 1,6 och 2,3 miljoner kronor per jobb. Rutavdraget har stora så kallade dödviktseffekter, det vill säga att det subventionerar individer som med största sannolikhet skulle ha fått jobb även utan subvention. Det innebär att det är troligt att flera av de som arbetar i rutsektorn kan få jobb i någon annan sektor om efterfrågan på hushållsnära tjänster minskar.

Exploatering och arbetslivskriminalitet i rutsbiverkade yrken

Forskning visar att hushållstjänstemarknader har utbredda problem med diskriminering, exploatering, sexuella trakasserier samt brist på arbetsrättsliga rättigheter.¹⁵ Den fackliga organisationsgraden är i allmänhet låg bland annat på grund av att det är svårt att organisera personer som saknar en gemensam arbetsplats och har osäkra anställningar.¹⁶

I lägesrapporten 2021 från myndighetssamverkan mot arbetslivskriminalitet (som består av åtta myndigheter, Polismyndigheten, Jämställdhetsmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Migrationsverket, Arbetsför-

¹¹ Riksrevisionen (2020)

¹² Rickne, Johanna (2021)

¹³ Rickne (2019) s.8

¹⁴ Tillväxtanalys (2020) 1

¹⁵ Gavanoas, Anna & Catharina Calleman, red. (2013) *Rena hem på smutsiga villkor?*

¹⁶ Hobson, Barbara, Zenia Hellgren, Inma Serrano (2018) "Migrants, markets and domestic work: Do institutional contexts matter in the personal household service sector?" *Journal of European Social Policy* 28(4), 386-401.

medlingen, Försäkringskassan, Arbetsmiljöverket och Skatteverket) gör myndigheterna en riskbedömning för arbetslivskriminalitet. De branscher som ger störst samhällsskada är, sorterade efter fallande risk: bygg, restaurang, transport, städning, vård, omsorg och sociala tjänster. Problemen i städbranschen beskrivs så här:

I städbranschen finns stora problem med skatteundandragande, utnyttjande av utsatta arbetstagare, dåliga anställningsförhållanden med låga löner och långa arbetstider. Det är en bransch med odefinierade arbetsställen, vilket gör det svårt att följa upp verksamheten och om överenskommelser om anställningarna följs. Arbetsplatsbesök måste ofta förbokas, och då kommer den som kontrollerar till en tillrättalagd verksamhet¹⁷

Professor Johanna Rickne menar att det är tveksamt att staten stöttar branscher där många löntagare har mycket låga löner och dåliga arbetsvillkor.

Jobbet som städare har mycket låg status på den svenska arbetsmarknaden. Det är också ett jobb som riskerar att bli en återvändsgränd när det gäller fortsatt karriär. Städning ger exempelvis små möjligheter att utveckla språkfärdigheter eftersom jobbet ofta utförs i ensamhet. Att utrikes födda i allmänhet, och särskilt svaga grupper, slussas in i dessa yrken kan medföra stora sociala och ekonomiska utmaningar på lång sikt. Länder som USA brottas med en segregerad arbetsmarknad och en "etnisk underklass" med sämre livsvillkor och som utgör en grogrund för försämrade social tillit och stöd för välfärdsstatens omfördelningssystem.¹⁸

Att utrikes födda i allmänhet, och särskilt svaga grupper, slussas in i dessa yrken kan medföra stora sociala och ekonomiska utmaningar på lång sikt. Länder som USA brottas med en segregerad arbetsmarknad och en "etnisk underklass" med sämre livsvillkor och som utgör en grogrund för försämrade social tillit och stöd för välfärdsstatens omfördelningssystem.

– Professor Johanna Rickne

¹⁷ Arbetsmiljöverket m.fl. (2021) *Lägesbild 2021 För det myndighetsgemensamma arbetet mot fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet* s. 30

¹⁸ Rickne (2019) s. 10

Vad händer om rutavdraget avskaffas?

Den här rapporten visar att argumenten för rutavdrag inte håller. Vad skulle hända om rutavdraget avskaffas? De problem som rutavdraget skapar skulle försvinna, det vill säga en ojämlik fördelning av våra gemensamma resurser och att välfärden på sikt urholkas. Däremot går det inte att säkert veta hur marknaden för hushållsnära tjänster skulle påverkas.

Svenskt Näringsliv redovisar i rapporten *Konkurrensen med den svarta sektorn – ett stort problem för företagen och samhällsekonomin* (2021) en enkätundersökning¹⁹ som organisationen har gjort om hur hushållens efterfrågan på vita tjänster skulle påverkas om rut- och rotavdraget togs bort. Den största gruppen, ungefär 35 procent, svarar att efterfrågan skulle vara oförändrad. En fjärdedel, 25 procent, svarar att efterfrågan skulle minska kraftigt och 16 procent att den skulle minska något. På frågan om hur hushållet skulle påverkas svarar drygt en fjärdedel att arbetet skulle göras av de som bor i hushållet själva, en fjärdedel att hushållet inte skulle påverkas alls, 16 procent att arbetet inte skulle bli gjort och knappt 15 procent att arbetet skulle göras svart. En femtedel svarar att de skulle fortsätta att köpa tjänsterna vitt, men ha mindre pengar över till annat. Det är svårt att bedöma trovärdigheten i den här enkäten, som dessutom handlar både om rut- och rotavdrag, men svaren tyder på något minskad men fortsatt efterfrågan på vita ruttjänster.

¹⁹ Det framgår inte av rapporten hur enkätundersökningen är utformad, antal svarande eller hur urvalet har gjorts.

15 %

Så stor andel svarar i Svenskt Näringslivs enkät att de skulle köpa tjänster svart om rut- och rotavdragen avskaffades.

Skulle den svarta arbetsmarknaden växa?

Ett argument för rutavdraget var att det skulle göra svarta jobb vita. Denna målsättning har misslyckats. Flera studier beskriver att det har växt fram en ny vit marknad för hushållsnära tjänster men att den svarta städmarknaden lever kvar parallellt samt att den vita och svarta städbranschen är sammanblandad.²⁰ Ett exempel på det är den städerska med utvisningsbeslut som anhölls i närheten av statsministers bostad i december 2021.²¹

Det finns svårigheter med att uppskatta hur stor andel av hushållsnära tjänster som utförs svart och hur den marknaden påverkas av rutavdraget. I en enkätundersökning riktad till köpare av ruttjänster, genomförd av ett fristående undersökningsföretag på beställning av Skatteverket, svarade två tredjedelar att de utförde arbetet själva innan rutavdraget, en fjärdedel att de köpte tjänsterna vitt och 6 procent att de tidigare köpte tjänsterna svart.²² Skatteverket resonerar om att effekten på svarta städtjänster kan vara större än vad resultaten baserat på frågan om "hur man gjorde tidigare" antyder. En orsak till det kan vara att köparna uppfattat frågan om tidigare svartköp som känslig och inte svarat uppriktigt. Det finns även andra förklaringar, som att nyrekryteringen av kunder till svart sektor avstannar om den vita sektorn växer. I undersökningen ställdes även frågor om hur köparna skulle agera om avdraget avskaffades. Bland rutköparna svarade 8 procent att de skulle köpa tjänsterna svart. Skatteverket uppskattade, utifrån denna information och tidigare studier, att svartarbetet till följd av rutavdraget hade minskat med 10–11 procent. De beskrev också att det finns en gråzon där underleverantörer och under-underleverantörer utför arbeten så att även tjänster som betalas vitt kan utföras av svart arbetskraft.

Ett troligt scenario av effekten av avskaffat rutavdrag är att efterfrågan på hushållsnära tjänster kommer minska, men ligga kvar på en högre nivå än när avdraget infördes. Hushållstjänster har "normaliserats" och köpare har vant sig vid att köpa tjänsterna. En del hushåll kommer utföra mer av tjänsterna själva, i andra hem kommer det bli mindre städad. Det är också troligt att andelen som medvetet köper tjänsterna svart kommer att öka något. Köp av svarta tjänster har emellertid minskat i flera branscher, även

²⁰ Gavanoas, Anna och Alexander Darin Mattsson (2011) *Bland Rolexklockor och smutsiga trosor. Om skattereduktioner och segmentering på den svenska hushållstjänstemarknaden*, Elin Kvist (2013), "Inte bara rena hem. Om att driva företag och organisera arbete inom den privata hushållstjänstebanschen" och Anna Gavanoas, "Svart och vitt i äldres omsorgspussel. Hushållstjänster och privatisering av äldreomsorgen i Stockholm", båda i Gavanoas, Anna och Catharina Calleman (red.), *Rena hem på smutsiga villkor?*

²¹ Torp, Elinor (2022) "Vi städar Sverige – utanför lagen" i *Dagens Arbeta* 17/5

²² Skatteverket (2011), "Om RUT och ROT och VITT och SVART", Rapport 2011:1

Flera studier beskriver att det har växt fram en ny vit marknad för hushållsnära tjänster men att den svarta städmarknaden lever kvar parallellt.

sådana utan skattesubventioner²³. Det finns olika skäl till det, som minskad kontanthantering men också förändrade normer.

Redan innan rutavdraget infördes fanns möjligheten för arbetsgivare att erbjuda sina anställda hushållsnära tjänster som en förmånsbeskattad förmån i arbetet. Det är möjligt att hushållsnära tjänster som en förmån i arbetet skulle öka om rutavdraget avskaffas. Det skulle kunna skapa en ökad efterfrågan på tjänster från seriösa företag med kollektivavtal som arbetsgivare känner sig trygga att ha avtal med. Krav från arbetsgivare var ett avgörande skäl för att Hemfrid, ett av de tidiga större företagen i branschen, ville ha kollektivavtal.²⁴

Alternativ arbetsmarknad för arbetstagare i rutsektorn

Om efterfrågan på hushållsnära tjänster minskar riskerar arbetstagare i rutsektorn att förlora jobbet. Som visats ovan handlar detta framför allt om arbetstagare i storstäder, där efterfrågan på hushållsnära tjänster är störst. Det rör sig om arbetstagare med olika utbildningsnivå, varav flera borde ha goda chanser att få ett annat jobb.

Alternativa branscher där efterfrågan på arbetskraft är stor är framför allt äldreomsorg, där såväl en åldrande befolkning som stora pensionsavgångar skapar en stor efterfrågan på arbetskraft. Andra branscher som efterfrågar personal är hotell- och restaurang, barnomsorg samt övrig städning. Det kan tänkas att bemanningen av städning inom till exempel vården höjs om städning tas tillbaka i egen regi eller upphandlas med större fokus på kvalitet.²⁵

För att arbetstagare som förlorar jobbet i rutsektorn enkelt ska kunna få ett annat jobb bör avskaffandet av rutavdraget kombineras med utbildningssatsningar, till exempel utbildningar till vårdbiträde, barnskötare och undersköterska samt språkutbildning gärna i kombination med yrkesutbildning. Även mer riktade arbetsmarknadsåtgärder till de som står långt ifrån arbetsmarknaden är motiverade.

För att arbetstagare som förlorar jobbet i rutsektorn enkelt ska kunna få ett annat jobb bör avskaffandet av rutavdraget kombineras med utbildningssatsningar, till exempel utbildningar till vårdbiträde, barnskötare och undersköterska samt språkutbildning gärna i kombination med yrkesutbildning.

²³ Skatteverket, 2020, *Hushållens medvetna köp av svarta tjänster 2005 och 2019*

²⁴ Lindstedt & Bark, 2016, *Slaget om rut – 20 år med Hemfrid*

²⁵ Se Kommunal (2016) *Livräddarna – en rapport om lokalvårdare i hälso- och sjukvården* där 100 procent av tillfrågade huvudskyddsombud för Kommunal ansåg att städning på sjukhus inte är en lämplig verksamhet att upphandla. Se även SKL (2014) *Vårdrelaterade infektioner – Framgångsfaktorer som förebygger*.

Referenslista

- Almega/HUI (2020) *RUT-AVDRAGET, En utvärdering av RUT-avdragets offentligfinansiella konsekvenser*
- Blomqvist, Paula (2016) "NPM i välfärdsstaten: hotas universalismen?" *Statsvetenskaplig tidskrift* 1/2016
- Erlandsson, S., Storm, P., Stranz, A., Szebehely, M., & Trydegård, G.-B. (2013). "Marketising trends in Swedish eldercare: competition, choice and calls for stricter regulation." i G. Meagher, & M. Szebehely, *Marketisation in Nordic eldercare: a research report on legislation, oversight, extent and consequences* (pp. 23–85). Stockholm: Stockholm University. Department of Social Work
- Gavanas, Anna & Catharina Calleman, red. (2013) *Rena hem på smutsiga villkor?*
- LO (2020) *Sveriges jämställdhetsbarometer*
- Gavanas, Anna och Alexander Darin Mattsson (2011) *Bland Rolexklockor och smutsiga trosor. Om skattereduktioner och segmentering på den svenska hushållstjänstemarknaden*
- Hobson, Barbara, Zenia Hellgren, Inma Serrano (2018) "Migrants, markets and domestic work: Do institutional contexts matter in the personal household service sector?" *Journal of European Social Policy* 28(4), 386–401
- Kommunal (2016) *Livräddarna – en rapport om lokalvårdare i hälso- och sjukvården*
- Arbetsmiljöverket m.fl. (2021) *Lägesbild 2021 För det myndighetsgemensamma arbetet mot fusk, regelöverträdelser och brottslighet i arbetslivet*
- Lindstedt & Bark (2016) *Slaget om rut – 20 år med Hemfrid*
- Rickne, Johanna (2019) *SNS Analys nr 56. Kvinnor med flyktningbakgrund i rutsbventionerade företag*
- Rickne, Johanna (2021) "Who Cleans My House If the Government Pays? Disadvantaged Labor Market Groups in the Tax-Subsidized Domestic Service Sector," *IZA Policy Papers 171*, Institute of Labor Economics (IZA)
- Riksrevisionen (2020) *Rutavdraget – Konsekvenser av reformen* (RiR 2020:02)
- Sirén, Sebastian (2019) *Välfärdsolitik och jämlikhet. Insikter från jämförande socialpolitisk forskning*, LO
- SKL (2014) *Vårdrelaterade infektioner – Framgångsfaktorer som förebygger*.
- Svenskt Näringsliv (2021) *Konkurrensen med den svarta sektorn – ett stort problem för företagen och samhällsekonomin*
- Tillväxtanalys (2020) *Skattesubventioner riktade till branscher – vad ger de för sysselsättnings effekter?* Rapport 2020:01
- Torp, Elinor (2022) "Vi städar Sverige – utanför lagen" i *Dagens Arbete* 17/5

Rapporten kan hämtas som pdf-dokument på
LOs hemsida eller beställas från LO-distribution:
lo.shop.strd.se

Vad skulle hända om rutavdraget avskaffas?

Hur skulle de som arbetar i sektorn påverkas? Den här rapporten söker svar på de frågorna i aktuell statistik, forskning och myndighetsrapporter om avdraget.

Landsorganisationen i Sverige

Januari 2023
ISBN 978-91-566-3590-8
www.lo.se